

Odločanje o razporeditvi enot in moštvu varnostnih sil pri nas (1850-2010)

Pavle Čelik*

Število moštva varnostnih sil na našem ozemlju je vse od njihove ustanovitve do danes določalo najvišje vodstvo v središču države, torej na Dunaju, v Beogradu in v zadnjih desetletjih v Ljubljani. Pri tem je bilo treba upoštevati nekaj okoliščin, zlasti proračunske zmožnosti države. Navadno je bilo skupno število moštva teh sil določeno v proračunu oziroma v skupni postavki stroškov za te sile. Ko je bilo skupno število moštva določeno, je prišla do izraza tudi vloga nižjih upravnih oblasti, ki so bile pristojne tudi za varnostno področje.

O razporeditvi varnostnih enot po ozemlju države so soodločale tudi upravne oblasti, navadno v soglasju s pristojnim vodstvom varnostnih sil. Ves čas pa so pobude o razmestitvi katere od teh enot prihajale tudi od občin in celo posameznikov. To velja tudi danes, ko si ponekod v notranjosti Slovenije prizadevajo, da bi ukinjeno policijsko enoto (postajo ali oddelek) ponovno vzpostavili.

Število terenskih enot varnostnih sil se je v zadnjih 160 letih stalno spreminjalo, podobno kot število moštva. V zadnjih 60 letih se je število teh enot zmanjševalo, povečevalo pa se je število tam službujočega osebja; posamezne policijske postaje vzdolž državne meje med Slovenijo in Hrvaško tako danes štejejo tudi več kakor sto policistk in policistov. To rojeva tudi nova vprašanja vodenja teh kolektivov. Vzpostavitev tako imenovane schengenske meje je namreč zahtevalo okrepitev tamkajšnjih enot, hkrati pa se je zmanjševalo število moštva v enotah znotraj Slovenije.

Ključne besede: varnostne sile, odločanje, organizacija, Slovenija, zgodovina

UDK: 351.74 (497.4)(091)

Uvod

V zadnjih letih, ko je bila opravljena nova razporeditev in organiziranost policijskih enot po Sloveniji, je v nekaj krajih prišlo do pobude krajanov, da bi ukinjeno enoto spet vrnili v domači kraj. V Žireh so predlagali, naj se tam spet vzpostavi policijski oddelek. Podobno je bilo pozneje v Ivančni Gorici, kjer so predlagali številčno okrepitev oddelka, zlasti v povezavi z zaostrovanji z romsko družino Strojan iz Dečje vasi. Krajanji so občutili, da jim je policijska postaja ali oddelek nudila večjo varnost. To je mogoče ocenjevati v prid policiji, saj je dobro, če si jo krajanji želijo v svojem naselju ali temu čim bliže. Vodstvo policije je pri določanju odgovora na take pobude moralo izhajati iz sprejete zamisli o organiziranosti in razporeditvi svojih enot v prostoru. Ta zamisel je bila povezana z več dejavniki, ki so bili javnosti morda manj poznani. Praviloma so bile pobude krajanov po vrnitvi odpravljene enote zavržene. Podobno je veljalo za redke želje, da bi v kraju vzpostavili policijsko enoto povsem na novo, ne glede na izročilo.

Prav to prizadevanje v nekaj slovenskih krajih, da bi vrnili nekdanjo enoto ali oblikovali povsem novo, me je spodbudilo k pisanju o tem, kako je bilo s tem v preteklosti. Drugače rečeno, nastalo je vprašanje, kdo je v preteklosti odločal o razporeditvi enot varnostnih sil in moštvev v njih, kdo je imel zadnjo besedo pri tem, kdo je lahko dajal pobude o mreži takih enot in podobno.

Tako je nastal prikaz, ki upošteva vso preteklost od države plačanih varnostnih sil pri nas, od njihove vzpostavitve do danes. Upoštevane so zgolj tiste varnostne sile, ki jih je vzdrževala država in so bile uniformirane, ne pa tudi tiste, ki so bile v celoti na ramenih naših občin. Taki državni varnostni sili sta bili v dveh obdobjih naše varnostne zgodovine orožništvo in policija, nato je bila milica in danes je policija. Temeljni poudarek članka je na obdobju Avstro-Ogrske, saj je to obdobje bralcem bržkone najmanj znano, in zatem na obdobju Kraljevine Jugoslavije, manj prostora pa je namenjeno obdobju slovenske milice in današnje policije.

Za vse varnostne sile, ki so pri nas delovale v zadnjih šestnajstih desetletjih, največkrat uporabljam izraz »naše«. Zakaj? Današnje ozemlje Republike Slovenije je v teh desetletjih pri-

* Pavle Čelik, magister sociologije, poveljnik Slovenske milice v pokoj

padalo trem državam, ki so imele sedež zunaj Slovenije, to je na Dunaju in v Beogradu. Čeprav so v avstrijskem in jugoslovanskem obdobju naši odločilni krogi vsaj prvi dve državi, če ne celo tudi tretje, označevali kot ječo narodov, sta bili to tudi naši državi. Bili sta skupni državi in ne zgolj slovenska. Zadnji dve desetletji imamo res svojo, nacionalno državo, a je vse bolj povezana s skupnostjo evropskih držav, ki se imenuje Evropska unija. Potemtakem tudi danes ni mogoča država, ki bi bila povsem neodvisna od zunanjega sveta, brez upoštevanja mednarodne skupnosti in regionalnih povezav. Podobno bi lahko rekli za nacionalne varnostne sile.

Obdobje cesarstva (1850–1918)

V času, ko je naše ozemlje spadalo v okvir avstrijskega cesarstva, sta tu delovali dve državni varnostni sili, in sicer orožništvo in policijska straža. Vsako si velja ogledati posebej. Najprej se bomo posvetili orožništvu kot najštevilnejšemu moštvu in nato državnim policijskim stražnikom.

A) Ko je bil 23. marca 1850 objavljen prvi zakon o orožništvu,¹ so se začele priprave za njegovo izvrševanje. Med drugim je bilo treba izbrati moštvo in določiti, kje bodo sedeži organizacijskih enot te nove varnostne sile: polk, eskadron, krilo, trop, odsek, korporalstvo in straža. Pojem eskadron bi danes tolmačili kot bataljon, krilo kot četo, trop kot vod, odsek kot oddelek, korporalstvo in straža pa kot postajo. Za poveljnika 11. orožniškega polka s sedežem v ljubljanskem Kolizeju, ki je bil eden od šestnajstih takih polkov v državi, je bil postavljen Anton Valenčič, grenadirski polkovnik, doma iz Ilirske Bistrice. Okoliš tega polka je obsegal kraljestvo Ilirija, to je severni del ozemlja nekdanjih Ilirskih provinc, in sicer Kranjsko, Primorsko, Goriško, nekdanje ogrsko Primorje, beljaško in celovško okrožje na Koroškem ter civilni del Hrvaške (brez Vojne krajine).² Poveljstvo tega polka je izdelalo več osnutkov organiziranosti orožništva, ki so jim rekli dislokacijska tabela, in končno je bil uveljavljen tisti z dne 30. junija 1850. Po odobritvi generalnega nadzornika orožništva na Dunaju ga je poveljstvo polka dostavilo pristojnim oblastem v kraljestvu Ilirija, tudi namestništvu v Ljubljani, torej vodstvu dežele Kranjske.

Sistemizacija celotnega 11. polka je predvidevala 962 mož in 125 konj. Organiziranost te varnostne sile bom nekoliko bolj

podrobno prikazal le za deželo Kranjsko, ki je obsegala osrednji del današnje Slovenije. Poveljstvo 1. eskadrona je imelo sedež v Ljubljani, bilo je odgovorno za varnost v celotni deželi Kranjski. Poveljstvo prvega krila je bilo v Ljubljani za okoliše političnih (upravnih) okrajev Kamnik, Kranj, Ljubljana okolica, Postojna, Radovljica in Vipava, drugega krila pa v Novem mestu za okoliše političnih okrajev Črnomelj, Kočevje, Novo mesto in Trebnje.

Prvo krilo je štel 239 mož, delilo se je na 4 vode, 8 oddelkov ter 40 postaj; vse te enote so označevali z zaporednimi arabskimi številkami. Prvi vod je imel sedež v Ljubljani, odgovoren je bil za varnost v okrajih Ljubljana okolica in Kamnik. Razdeljen je bil na dva oddelka. Prvi oddelek je bil v Ljubljani za okoliš okraja Ljubljana okolica. Štel je 6 orožniških postaj, število moštva je navedeno v oklepaju: 1. Ljubljana (26), 2. Polhov Gradec (4), 3. Vrhnika (9), 4. Ig (4), 5. Šmarje - Sap (4) in 6. Medvode (4). Drugi oddelek je imel sedež v Kamniku za okoliš istoimenskega okraja in je obsegal 5 postaj: 7. Zagorje ob Savi (5), 8. Zalog (4), 9. Št. Ožbolt (4), 10. Brdo pri Lukovici (4) in 11. Kamnik (7). Drugi vod je imel štab v Kranju za okraja Kranj in Radovljica. Delil se je na dva oddelka. Tretji oddelek s sedežem v Kranju je bil odgovoren za okraj Kranj in je štel 7 postaj: 12. Kranj (10), 13. Tupaliče (4), 14. Tržič (5), 15. Železniki (4), 16. Škofja Loka (6), 17. Poljane nad Škofjo Loko (4) in 18. Smlednik (4). Četrty oddelek je bil v Radovljici in je imel 6 postaj: 19. Radovljica (7), 20. Bled (5), 21. Jesenice (4), 22. Kranjska Gora (5), 23. Bela Peč (4, danes pod Italijo, tedaj je spadala pod Kranjsko) in 24. Bohinjska Bistrica (4). Tretji vod je bil v Postojni za okraj Postojna in se je delil na dva oddelka. Peti oddelek je bil v Cerknici in je obsegal 6 postaj: 25. Postojna (15), 26. Cerknica (5), 27. Lož (5), 28. Velike Bloke (4), 29. Ilirska Bistrica (5) in 30. Zagorje (4). Šesti vod je bil na Razdrtem in je imel 3 postaje: 31. Razdrto (8), 32. Senožče (6) in 33. Kal (4). Četrty vod je bil v Vipavi za okraj Vipava in del okraja Postojna. Razdeljen je bil na dva oddelka. Sedmi oddelek je imel sedež na Planini in je štel 3 postaje: 34. Logatec (7), 35. Grčarevec (4) in 36. Planina (9). Osmi oddelek je bil v Idriji za del okraja Vipava in je štel 4 postaje: 37. Vipava (10), 38. Črni Vrh (4), 39. Idrija (4) in 40. Žiri (4).

Drugo krilo je štel 135 mož, razdeljeno je bilo na dva voda, 5 oddelkov in 25 orožniških postaj. Prvi vod je imel sedež v Novem mestu za okraja Novo mesto in Trebnje. Delil se je na dva oddelka. Prvi oddelek je bil nastanjen v Kostanjevici in je imel 7 postaj za okoliš novomeškega okraja: 1. Novo mesto (17), 2. Mirna Peč (4), 3. Krško (5), 4. Jesenice na Dolenjskem (5), 5. Kostanjevica na Krki (5), 6. Veliki Cerovec (4) in 7. Dolenjske Toplice (5). Drugi oddelek je bil v Trebnjem za okoliš istega okraja, štel je 6 postaj: 8. Trebnje (7), 9. Višnja Gora (5), 10. Litija (5), 11. Radeče (5), 12. Mokronog (4) in 13. Žužemberk (5). Drugi vod je imel sedež v Kočevju

¹ *Začasna organska postava žandarmerije v Avstrijskem cesarstvu*, Občni državni zakonik in vladni list Avstrijskega cesarstva, št. 12/50, 23. marec 1850.

² *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979, str. 412. Josip Mal: *Zgodovina slovenskega naroda*, II. del, Celje: Mohorjeva družba, 1993, str. 227–228.

za okoliš okrajev Kočevje in Črnomelj. Delil se je na tri oddelke. Tretji oddelek je bil v Ribnici in je štel 3 postaje kočevskega okraja: 14. Velike Lašče (5), 15. Loški Potok (4) in 16. Ribnica (5). Četrti oddelek je imel sedež v Kočevju, obsegal je 5 postaj istoimenskega okraja: 17. Kočevje (9), 18. Osilnica (4), 19. Fara (4), 20. Knežja Lipa (4) in 21. Koprivnik (4). Peti oddelek je bil v Črnomlju za istoimenski okraj, štel je 4 postaje: 22. Črnomelj (7), 23. Metlika (5), 24. Vinica (4) in 25. Stari trg ob Kolpi (5).

Za red in varnost na Kranjskem je tedaj skrbelo 374 mož, razdeljenih na en eskadron, dve krili, 6 vodov, 13 oddelkov in 57 postaj. Predvideno je bilo tudi 57 konj.

Iz tega prikaza vidimo, da je že prva organiziranost teh enot težila k temu, da bi se okoliš oddelka skladal s površino političnega okraja, ki jih je bilo tedaj deset, mesto Ljubljana je bilo posebna (samo)upravna enota. To se ni skladalo le pri okrajih Kočevje, Postojna in Vipava. Moštvo so izbrali znotraj vojske ali iskali z razpisi, objavljenimi v časnikih. Prostore za enote so poiskali v državnih, občinskih in privatnih stavbah. Večinoma so postaje dobile uradne prostore v zasebnih stavbah, za kar so sklenili najemne pogodbe in določili uporabnino. Tiskana pravila so določila opremo teh prostorov.³ Del stroškov za nastanitev je nosila dežela. Tako je leta 1863 Kranjska prispevala 10.000 goldinarjev, kar je bilo 4,56 odstotka deželnega proračuna, leta 1914 pa 68.660 kron ali 0,87 odstotka proračuna te dežele.⁴ Ta prva sistemizacija je doživljala stalne spremembe in dopolnitve. Nastajale so nove enote, nekatere so bile ukinjene. To je veljalo za vse obdobje avstrijskega cesarstva, vse do njegovega razpada jeseni 1918. To je bilo na ravni končnega odločanja na Dunaju ter odvisno od več dejavnikov, na primer od:

- finančnih, torej proračunskih zmognosti države in tudi dežel, ki so prispevale del stroškov za vzdrževanje orožništva, kar je bilo poglavitni dejavnik;
- političnih sprememb v državi in s tem povezanih upravnih reform, s katerimi so posamezne dežele dobivale tudi več pristojnosti za upravljanje deželnih zadev;
  - stanja javne varnosti v državi, deželah in ožjih okoliših;
  - stanja v mednarodnih odnosih, kjer je Avstrija oziroma pozneje Avstro-Ogrska igrala pomembno vlogo, itd.

Cesar je 28. januarja 1866 potrdil novo organiziranost orožništva v celotni državi. Dotedanji polki so postali deželna orož-

niška poveljstva in dobili so nove številke: tisto za Kranjsko s sedežem v Ljubljani je dobilo številko 13, pristojno pa je bilo za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorje.⁵ Ko je leta 1967 država postala Avstro-Ogrska, je ogrski del skupne države dobil pristojnost za urejanje orožništva na svojem ozemlju, avstrijski del pa za svojo polovico države. Deželno orožniško poveljstvo v Ljubljani je dobilo zaporedno številko 7.⁶ Dislokacijske tabele so od leta 1868 vsebovale tudi izračun, kolikšno območje in koliko prebivalcev je prišlo na enega moža.

Dežela Kranjska je bila odtlej razdeljena na 11 političnih okrajev, kamor ni všteto deželno stolno mesto Ljubljana. Novi okraji so bili Krško, Litija in Logatec, odpadla pa sta okraja Vipava in Trebnje. Sredi januarja 1868 je na Dunaju začelo delovati ministrstvo za deželno obrambo, opravila dotedanjega glavnega nadzornika orožništva so prešla na to ministrstvo, kjer je začel delovati nadzornik orožništva.⁷ Na začetku januarja 1874 je začel veljati odlok, ki je spremenil zaporedne številke deželnih orožniških poveljstev v avstrijskem delu dvojne monarhije, tisto v Ljubljani je dobilo številko 12, in ta mu je ostala do razpada države. To poveljstvo je bilo odtlej pristojno le za Kranjsko.⁸ Podobno je veljalo za druge avstrijske dežele.

Sistemizacija za deželno orožniško poveljstvo št. 12 v Ljubljani z dne 1. julija 1881 je za deželo Kranjsko predvidevala 280 mož, od teh 5 častnikov. Sâmo poveljstvo je štelo 6 mož, od teh sta bila 2 častnika, 2 stražmojstra ter po 1 računski stražmojster ter sluga. Trije častniki so vodili vsak svoj oddelek s sedežema v Ljubljani in v Novem mestu in so usklajevali delovanje podrejenih postaj na določenem okolišu. Moštvo na 63 postajah je štelo 271 oseb: 10 stražmojstrov, 50 komandirjev postaj in 211 orožnikov. Na enega moža je prišlo 1709 prebivalcev in okoli 21 kvadratnih kilometrov ozemlja.⁹ **Tedaj je bilo moštvo precej skrčeno v primerjavi s prvimi leti (s 374 mož na 280); to so dosegali z odpuščanjem orožnikov iz službe.** Ohranjena je zadnja dislokacijska tabela deželnega orožniškega poveljstva za Kranjsko z dne 1. septembra 1918,

³ Določbe zastran vkvartirovanja deželne žandarmerije, Deželni zakonik in vladni list za krajnsko kronovino, št. 53/51, 17. oktober 1851.

⁴ Pavle Čelik: Orožništvo na Kranjskem 1850–1918, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005, str. 271–275.

⁵ AS, Deželna vlada v Ljubljani, 14–1, fasc. 1861–1876, ovoj 1865–1866, spis št. 5506. Franz Neubauer: *Die Gendarmerie in Österreich*, str. 62.

⁶ AS, 33, Deželna vlada v Ljubljani, 14–1, fasc. 1861–1876, ovoj 1865–1866, spis št. 6618. István Deak: *Der k. (u.) k. Ofizier*, Wien–Köln–Weimar: Böhlau Verlag, 1995, str. 64.

⁷ *Razglas ministrstva za deželno bran in občno varnost od 20. 9. 1868*, Državni zakonik za kraljevine in dežele, v državnem zboru zastopane (DZ). V: Prestava iz državnega zakonika leta 1868 za kranjsko vojvodino, št. 125.

⁸ AS, Deželna vlada v Ljubljani, 14–1, fasc. 1861–1876, ovoj 1873–1874, spis št. 8132.

⁹ AS, 33, Deželna vlada v Ljubljani, 14–1, fasc. 1877–1900, ovoj 1881–1882, spis št. 5224.

torej slaba dva meseca pred razpadom države. Bila je na tiskanim obrazcu. Celotno moštvo je štelo 559 oseb, in sicer: 10 častnikov, 1 računskega uradnika, 178 različnih stražmojstrov, 358 orožnikov, 11 pomožnih pisarniških delavcev in 1 pisarniškega slugo. Postaja je obsegala povprečno 70,6 kvadratnega kilometra in 3724 prebivalcev, na enega moža je prišlo 17,8 kvadratnega kilometra ozemlja in 933 prebivalcev.¹⁰

Na začetku 20. stoletja je Kranjska merila 9.955,23 kvadratnega kilometra in je štela 508.150 prebivalcev. Bilo je 359 občin, kar pomeni, da je ena orožniška postaja zagotavljala varnost povprečno na okoliših treh občin in pol. V 14 mestih, 22 trgih in 3335 vaseh je bilo 87.386 hiš.¹¹

Prvi orožniški zakon ni vseboval določila, kdo odloča o organiziranosti te sile. Počasi se je izoblikovala odgovornost tudi na tem področju. **Drugi orožniški predpis iz leta 1876 je zapisal, da številčno stanje moštva na okoliših posameznih deželnih orožniških poveljstev določi minister za deželno obrambo, potem pa to razporedita po enotah deželni predsednik v sporazumu z deželnim orožniškim poveljnikom.**¹² Skoraj povsem enako določbo je vseboval tretji orožniški zakon iz leta 1894.¹³ Ker se je utrjevala praksa delitve postajnega območja na patroljne okoliše, so to rešili tako, da sta o teh okoliših odločala okrajni glavar in krajevno pristojni poveljnik oddelka znotraj deželnega orožniškega poveljstva. Slednje se je namreč od leta 1873 delilo na take oddelke, od mrla je delitev na krila in trope. Leta 1876 je izšel predpis o urejenosti orožniških postaj (*Kasern-Vorschrift*), in leta 1895 nov. Razporeditev orožniških enot in moštva ni bila kakšna posebna skrivnost. Tako je bila leta 1907 v Hribarjevi knjigi o deželi Kranjski objavljena tudi razporeditev orožništva na Kranjskem, vključno s starešinami vseh enot.

Pobude za oblikovanje novih ali premestitev že obstoječih orožniških postaj so dajali okrajna glavarstva, deželni zbor Kranjske, občine in tudi posamezniki. Največ teh predlogov so podale občine, ki so ponujale brezplačno ali poceni nastanitev enote. Navedel bom le primer, ko je tako pobudo dal privatnik. Posestnik Franc Gale iz Bistrice je septembra 1900

predlagal deželni vladi v Ljubljani, da bi v Bistrici ustanovili orožniško postajo. Iz vlade so njegov predlog poslali deželnemu orožniškemu poveljstvu št. 12 v Ljubljani, od tam pa so kmalu odpisali, da za to ni potrebe, saj je Bistra od Borovnice, kjer je taka postaja, oddaljena le 6,6 kilometra.¹⁴

Sami avstrijski zgodovinarji so obdobje cesarskih orožnikov razdelili na štiri dele, in sicer: a) 1848–1851, ko so tekle priprave na vzpostavitev te sile in nato njeno vzpostavljanje po ozemlju države; b) 1851–1860, čas zlorabljanja orožništva v absolutistične namene; c) 1860–1876, obdobje gmotnega in organizacijskega zaostajanja orožništva; č) 1876–1918, ko je šlo za ustalitev in utrditev orožništva.

B) Konec 18. stoletja so v deželnih prestolnicah začeli ustanavljati policijske direkcije. Prva je bila na Dunaju, ki je bil državna prestolnica, in sicer leta 1782. Te direkcije so opravljale naloge, ki bi jim danes rekli skrb za javno varnost, varnost države oziroma cesarske hiše, upravne notranje zadeve, inšpekcijski nadzor določenih področij. Osebe so sestavljali uradniki ter pripadniki vojaške in civilne policijske straže. Vojaška policijska straža bi ustrezala današnjemu pojmu uniformirane policije, civilna policijska straža pa kriminalistom in deloma moštvu tajne policije. Organiziranost teh direkcij ter navodila za njihovo delovanje so se spreminjali in leta 1850 je notranji minister izdal nova, enotna navodila za delovanje policijskih oblastev po državi ter za njihovo organiziranost. Pri nas so bila objavljena spomladi 1851.¹⁵ Taka oblastva so bila sprva mestna poglavarstva, a so se po dveh letih preimenovala v policijske direkcije in policijske komisariate. Moštvo je bilo sestavljeno podobno kot dotlej.

Leta 1852 so iz vojaških policijskih straž v 27 mestih monarhije oblikovali enotni stražni zbor, podrejen najvišjemu policijskemu vodstvu na Dunaju, ki ga je vodil Johann Kempen, hkrati generalni inšpektor orožništva. Celotno moštvo je štelo 3740 oseb. Te ustanove so bile ne le v deželnih in državni prestolnici, ampak tudi v nekaj drugih večjih in varnostno zanimivih mestih. V ljubljanski direkciji je bilo 43 uniformiranih mož, in sicer podporočnik, feldvebel, štirje korporali, trobentač, služabnik in 35 stražnikov.¹⁶ Ta direkcija je izdajala »Policijsko oznanilo« (*Polizei-Anzeiger*), kjer so objavljali vsebine, podobne tiralničnim glasnikom in objavam. Postopoma so število teh direkcij zmanjševali in leta 1866 jih je ostalo le šest. Zmanjševalo se je tudi število moštva in tako je bilo na

¹⁰ AS, 61, Pokrajinska uprava za Slovenijo, Oddelek za notranje zadeve, leto 1919, fasc. 12801–13150, spis št. 13094.

¹¹ Hribarjev najnovejši *Splošni naslovnik uradov, društev, tvrdk in zasebnikov deželnega stolnega mesta Ljubljane in vojvodine Kranjske*, Ljubljana: Dragotin Hribar, 1907.

¹² *Postava od 26. februarja 1876, o c. kr. žandarstvu za kraljevine in dežele zastopane v državnem zboru*, Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane (DZ), št. 7/76, 29. februar 1876, člen 19.

¹³ *Zakon z dne 25. decembra 1894. l. o žandarstvu v kraljevinah in deželah, zastopanih v državnem zboru*, DZ, št. 1/95, 1. januar 1895, člen 16.

¹⁴ AS, 33, Deželna vlada v Ljubljani, 14–4, fasc. 1895–1906, ovoj 1900, spis št. 7480.

¹⁵ *Osnova za uredbe policijskih oblastnij. Opravilstvo cesarsko-kraljevih policijskih oblastnij*, Deželni zakonik in vladni list za krajnsko kronovino, št. 13/51, 4. april 1851.

¹⁶ AS, 22, Policijska direkcija v Ljubljani, fasc. 1852, spis št. 404.

začetku leta 1861 v Ljubljani 6 uradnikov, 2 pisarniški slugi in 12 uniformiranih stražnikov.¹⁷

Ljubljanska direkcija je 10. aprila 1866 prenehala delovati. Zadeve državne policije so prešle na predsedstvo deželne vlade v Ljubljani, področje lokalne policije pa na ljubljansko občino. Pojem državna policija je bil precej podoben današnjemu izrazu skrb za varnost države.¹⁸ Za javno varnost v mestu Ljubljani je odtlej skrbela mestna policijska straža, ki jo je oskrbovala občina. To je bilo do 1. aprila 1913, ko je v tem mestu ponovno začelo poslovati policijsko ravnateljstvo, ustanovljeno pa je bilo leto prej.¹⁹ Okoliš je obsegal samo mesto ter krajevne občine Moste, Spodnja in Zgornja Šiška ter Vič. Policijska straža je skrbela za osebno in premoženjsko varnost, za varnost cestnega prometa, za npravstveno policijo in izvrševanje poselskega in delavskega reda. Mesto je k stroškom za vzdrževanje tega ravnateljstva prispevalo del, ki sta ga določila deželna vlada in deželni odbor Kranjske. Leta 1917 je zbor varnostne straže štel 129 oseb, zbor policijskih agentov pa 16 oseb. V tej številki ni všteto vodstvo ravnateljstva, saj so izvršilno moštvo že dolgo ločevali od vodstva. Tudi te številke niso bile kaj posebno varovana skrivnost, saj je leta 1917 izšla knjiga, ki je prikazala politična oblastva in organe na Kranjskem po stanju 1. januarja 1917 in je poimensko naštel tudi uslužbence policijskega ravnateljstva.²⁰ Organizacijo in sistemizacijo tega ravnateljstva je v tem obdobju določalo notranje ministrstvo na Dunaju, pri tem pa je sodelovalo tudi deželno vodstvo v Ljubljani.

Orožništvo in državna policija v kraljevih časih (1918–1941)

Po razpadu Avstro-Ogrske sta pri nas še naprej delovala tako orožništvo kot policija, prišlo je le do zamenjav v vrhovih ter do odpuščanja neslovanskih uslužbencev. Za to obdobje je ohranjenega manj gradiva o orožništvu in je manj pregledno kot pa za obdobje cesarstva.

A) Po razpadu Avstro-Ogrske in nastanku Države Slovencev, Hrvatov in Srbov je v Ljubljani delovalo slovensko orožniško poveljstvo s slovenskim poveljnikom. O vsem je odločalo samo v dogovoru s poverjeništvoma za notranje zadeve in za obrambo pri Narodni vladi SHS v Ljubljani. Ko se je ta država 1. decembra 1918 združila s Kraljevino Srbijo, je ljubljansko orožniško poveljstvo delovalo še nekaj časa, vse več pristojnosti pa je nase prevzemalo poveljstvo celotnega orožništva v Beogradu.

Ministrski svet je 26. februarja 1919 sprejel uredbo o orožništvu. Uredba je določila, da je v kraljevini šest orožniških brigad, in vzpostavila sistemizacijo za poveljstva brigad, bataljonov in čet. Orožništvo je bilo podrejeno ministrstvom za notranje zadeve ter za vojsko in mornarico. Število orožnikov je določalo notranje ministrstvo, ko je dobilo predloge šefov državnih upravnih oblasti in se je o tem izjavil poveljnik celotnega orožništva. Pri tem je bilo treba upoštevati varnostne razmere in proračun. Enako je veljalo za razporeditev orožniških enot.²¹ Ta uredba je nekoliko dopolnjena in spremenjena leta 1922 postala zakon, ki je glede določb o razporeditvi enot in številu moštva imel podobno določilo.²² Orožniški zakon je leta 1930 določil, da formacijo (sistemizacijo) orožništva predpiše kralj na predlog notranjega ministra in v sporazumu z ministrom za vojsko in mornarico. Notranji minister je smel spreminjati okoliše enot, če je to predlagal poveljnik celotnega orožništva. **Državni proračun je določal število moštva in živali.** Število moštva po četah je nato določal notranji minister na predlog poveljnika vsega orožništva in po zaslišanju banov.²³

Ko je bila državna meja okvirno določena, je bila v Sloveniji 1. aprila 1921 določena ta organiziranost orožništva: poveljstvo V. brigade v Ljubljani, poveljstvi bataljonov v Ljubljani in Mariboru, poveljstva 9 čet in 25 vodov, 276 orožniških postaj, od teh so bile 4 začasne.²⁴ Slovensko ozemlje v kraljevini je merilo 16.683 kvadratnih kilometrov in je štel 1.065.464 prebivalcev. Na orožniško postajo je prišlo povprečno po 59 kvadratnih kilometrov in 3.828 prebivalcev. Slovenija je obsegala večji del nekdanje Kranjske, južni del dežele Štajerske, del dežele Koroške in Prekmurje, ki je bilo prej pod Ogrsko.

¹⁷ AS, 22, Policijska direkcija v Ljubljani, fasc. 1861, ovoj št. 198, spis št. 66.

¹⁸ AS, 22, Policijska direkcija v Ljubljani, fasc. 1866, ovoj št. 55, spis št. 182.

¹⁹ *Zakon z dne 2. junija 1912*, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko, št. 18/12, 10. julij 1912. *Ukaz c. k. ministrstva za notranje stvari z dne 26. marca 1913 o ustanovitvi policijskega ravnateljstva v Ljubljani*, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko, št. 7/13, 31. marec 1913.

²⁰ *Standesausweis der k. k. politischen Behörden und Organe in Krain, nach dem Stande vom 1. Jänner 1917*, Laibach: 1917.

²¹ *Uredba o formaciji, opremi, področju, dolžnostih in pouku orožništva*, Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 184/19, 27. december 1919, člena 14 in 15.

²² *Zakon o orožništvu*, Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 43/22, 27. april 1922, člena 20 in 21.

²³ *Zakon o žandarmeriji (orožništvu)*, Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine (KBUDB), št. 43/30, 12. december 1930, členi 9, 10 in 11.

²⁴ AS, 68, kraljevska banska uprava Dravske banovine, upravni oddelek, ban 14–2, fasc. 1922–1923, spis št. 43962.

Tudi v tem času se je število moštva in enot spreminjalo, zmanjševalo ali povečevalo. **Če se je zaradi proračunskih zmožnosti število državnega uradništva zmanjšalo, tej usodi niso mogli uiti niti orožniki.** V Sloveniji je bilo 23. aprila 1929 predvideno 1490 mož, razporejenih v 8 čet, 22 vodov in 224 stalnih postaj ter 3časne postaje. Poveljstvo 8. orožniškega polka je bilo v Ljubljani. Četa je bila pristojna za več okrajev, vod pa praviloma za en okraj.

Ljubljanska četa je imela 3 vode in 34 stalnih postaj z 201 orožnikom. Ljubljanski vod je bil za okraj Ljubljana in je imel 16 postaj, število mož bo v oklepaju: Borovnica (5), Brezovica (5), Črnuče (5), Dol (5), Grosuplje (5), Horjul (5), Ig (6), Ljubljana (10), Medvode (5), Podpeč (5), Polhov Gradec (5), Štepanja vas (5), Št. Vid nad Ljubljano (5), Škofljica (5), Vevče (6), Vrhnika (7). Kamniški vod je imel 9 postaj: Domžale (6), Kamnik (8), Lukovica (5), Mengeš (5), Moravče (5), Motnik (5), Šmartno v Tuhinju (5), Trojane (5) in Vodice (5). Litijski vod je štel 9 postaj: Litija (10), Polšnik (5), Stična (5), Sv. Križ (Gabrovka, 5), Št. Vid pri Stični (5), Vače (6), Velika Štanga (5), Višnja Gora (5) in Zagorje (13).

Kranjska četa je imela dva voda in 23 postaj, kjer je bilo 198 mož. Kranjski vod je imel 13 postaj: Cerklje (5), Jezersko (10), Kranj (10), Podbrezje (7), Poljane (8), Preddvor (7), Smednik (5), Sovodenj (12), Sv. Ana (Podljubelj, 10), Šenčur (5), Škofja Loka (8), Tržič (9) in Železniki (16). Radovljiški vod je štel 10 postaj v teh krajih: Begunje (8), Bled (8), Bohinjska Bistrica (14), Javornik (6), Jesenice (10), Kranjska Gora (10), Kropa (5), Mojstrana (9), Radovljica (8) in Zgornje Gorje (5).

Kočevska četa je imela 178 mož, razporejenih v dva voda in 25 postaj. Kočevski vod je štel 14 postaj: Draga (5), Kočevje (11), Kočevska Reka (5), Koprivnik (5), Loški Potok (5), Osilnica (5), Petrina (6), Podgorica (5), Ribnica (6), Sodražica (5), Stari Log (5), Turjak (5), Velike Lašče (6) in Zgornji Mozelj (5). Logaški vod je imel 11 postaj: Babno Polje (8), Cerknica (9), Dolenji Logatec (10), Grahovo (7), Hotedršica (10), Lož (9), Nova vas (6), Planina (10), Rakek (9), Rovte (9) in Žiri (9).

Novomeška četa je obsegala 3 vode, 31 postaj s 169 možmi. Novomeški vod je imel sedež v Novem mestu, 12 postaj je bilo v teh krajih: Črmošnjice (5), Dobrnič (5), Dolenje Kronovo (5), Dvor (5), Mirna Peč (5), Novo mesto (9), Ratež (5), Ruperčvrh (5), Toplice (9), Trebnje (6), Vinja vas (5) in Žužemberk (5). Krški vod je imel 12 postaj: Dolenja Brezovica (5), Kostanjevica (6), Krmelj (5), Krška vas (5), Krško (7), Mokronog (5), Radeče (6), Radna (5), Raka (5), Spodnja Ribnica (5), Škocjan (5) in Št. Rupert (5). Črnomeljski vod je imel 7 postaj: Črnomelj (7), Dragatuš (5), Gradac (5), Metlika (5), Predgrad (5), Semič (5) in Vinica (5).

Celjska četa je bila razdeljena na 3 vode, 24 postaj in je štela 184 mož. Celjski vod je imel 13 postaj: Braslovče (5), Celje (10), Dobrna (5), Gornji Grad (6), Ljubno (5), Luče (9), Mozirje (7), Sv. Jurij ob južni železnici (5), Sv. Pavel pri Preboldu (5), Štore (6), Vojnik (7), Vransko (6) in Žalec (5). Brežiški vod je imel 6 postaj: Brežice (8), Dobova (6), Planina pri Sevnici (5), Senovo (13), Sevnica (8) in Spodnja Sušica na Bizeljskem (5). Trboveljski vod je štel 5 postaj: Hrastnik (12), Jurklošter (5), Laško (10), Trbovlje (20) in Zidani Most (8).

Ptujska četa je imela 3 vode in 29 postaj, na katerih je bilo predvidenih 162 mož. Dva voda sta imela sedeža na Ptujju. Prvi ptujski vod je štel 8 postaj: Ivanjkovci (6), Ormož (6), Polenšak (6), Ptuj (11), Središče (6), Sv. Tomaž (Tomaž pri Ormožu, 5), Sv. Urban (Destrnik, 5) in Velika Nedelja (5). Drugi ptujski vod je imel 10 postaj: Cirkovce (5), Konjice (6), Loče pri Poljčanah (5), Oplotnica (5), Podlehnik (5), Ptujska Gora (5), Sv. Andraž v Halozah (Vitomarci, 5), Sv. Barbara v Halozah (Cirkulane, 5), Vitanje (5) in Zavrč (5). Šmarski vod je štel 11 postaj: Kozje (6), Loka pri Žusmu (5), Podčetrtak (5), Ponikva (5), Rogaška Slatina (6), Rogatec (5), Slivnica pri Celju (5), Sv. Peter na Medvedjem selu (Kristan Vrh, 5), Sv. Peter pod Sv. gorami (Bistrica ob Sotli, 5), Šmarje pri Jelšah (6) in Žetale (5).

Mariborska četa je imela 3 vode in 32 postaj, kjer je službovalo 231 mož. Dva voda sta imela sedež v Mariboru. Prvi mariborski vod je štel 11 postaj: Maribor (10), Selnica ob Dravi (8), Sv. Barbara v Slovenskih Goricah (Zgornja Korena, 6), Sv. Ilj (Šentilj, 10), Sv. Jurij ob Pesnici (Jurski Vrh, 8), Sv. Lenart v Slovenskih goricah (6), Sv. Marjeta (Marjeta na Dravskem polju, 5), Sv. Peter (Malečnik, 5), Sv. Trojica (Zgornje Gradišče, 7), Zgornji Cmurek (8) in Zgornja Sv. Kungota (8). Drugi mariborski vod je štel 8 postaj: Hoče (7), Poljčane (6), Pragersko (6), Račje (Rače, 5), Ruše (5), Slovenska Bistrica (6), Studenci (9) in Sv. Lovrenc (Lovrenc na Pohorju, 5). Prevaljski vod je imel 13 postaj: Črna (8), Dravograd (9), Guštanj (Ravne, 6), Marenberg (Radlje ob Dravi, 8), Mežica (10), Mislinja (5), Muta (8), Prevalje (8), Remšnik (8), Ribnica na Pohorju (5), Slovenj Gradec (8), Šoštanj (6) in Velenje (8).

Murskosoboška četa je imela 3 vode in 26 postaj s 167 možmi. Murskosoboški vod je štel 11 postaj: Bodonci (5), Cankova (7), Fokovci (7), Gornja Lendava (Grad, 7), Gornji Petrovci (7), Hodoš (8), Križevci (7), Murska Sobota (9), Puconci (5), Rogaševci (7) in Tišina (7). Dolnjelendavski vod je imel 8 postaj: Beltinci (5), Črenšovci (5), Dobrovnik (6), Dolina (6), Dolnja Lendava (Lendava, 9), Gaberje (5), Motvarjevci (7) in Turnišče (6). Ljutomerski vod je bil razdeljen na 7 postaj: Apače (6), Gornja Radgona (6), Križevci (5), Ljutomer (7), Mala Nedelja (Bučkovci, 5), Slatina Radenci (6) in Sv. Jurij ob Ščavnici (Videm ob Ščavnici, zdaj spet Sv. Jurij ob Ščavnici, 5).

Na poveljstvih čet so bili orožniki, ki so pomagali častniku. Po štirje orožniki so bili na sedežu mariborske in ljubljanske čete, drugod pa so bili po trije. Moštvo, brez častnikov, je bilo po činih razporejeno takole: 38 narednikov I. razreda, 333 narednikov II. razreda, 448 podnarednikov, 671 kaplarjev in orožnikov.²⁵

Predloge za ustanovitev ali premestitev orožniških postaj so dajali okrajna načelstva (nekdanja glavarstva), občine in vsakokratna upravna oblast v Ljubljani. Navedel bom predlog te vrste, ki ga je podala občina. Občinski svet v Ribnici je konec decembra 1920 sklenil, da bo predlagal ustanovitev orožniške postaje v Dolenji vasi. Predlog so nato poslali na okrajno glavarstvo v Kočevju, potem pa so svoje povedali še pristojni starešine orožniških enot ter pri tem zbrali obširno gradivo, ki ni podpiralo predloga iz Ribnice. Orožniška postaja Ribnica je obsegala 43,56 kvadratnega kilometra površine, tam je bilo 2580 prebivalcev, okoliš je bil razdeljen na pet patroljnih okolišev; tisti z rimsko številko II je bil v Dolenji vasi. Gradivo je šlo v Beograd po dveh poteh: po orožniški hierarhiji na osrednje orožniško poveljstvo, po poverjeništvu za notranje zadeve v Ljubljani pa na notranje ministrstvo. Povsod so naleteli na odklonilno stališče in notranji minister je izdal odklonilno stališče do nove postaje.²⁶

Tedaj je veljalo, da je razporeditev orožniških enot skrivnost. Ko je Tiskovna založba iz Maribora leta 1935 pripravljala gradivo za knjigo o nekdanji mariborski oblasti, se je obrnila na bansko upravo v Ljubljani, da bi ji posredovala seznam vseh orožniških postaj na tem območju. Ban je prošnjo odstopil poveljstvu dravskega orožniškega polka in od tam so jo poslali na osrednje poveljstvo v Beograd. Iz Beograda so odpisali, da je tak seznam zaupne narave. Knjiga je izšla brez teh podatkov.²⁷

B) Ob razpadu Avstro-Ogrske je delo nadaljevalo tudi policijsko ravnateljstvo v Ljubljani z uniformiranim in civilnim moštvom. Zamenjali so le ožje vodstvo te direkcije. Za službo ljubljanski vladi je iz Primorja prišlo 356 stražnikov, ki so bili slovenskega ali slovanskega porekla.²⁸ Ti so bili med vojno militarizirani, in ta status so ohranili do začetka decembra 1919, saj so na ta način reševali tudi ali zlasti svoj socialni položaj (plača z dodatki). Razporejeni so bili po vsej Sloveniji, zlasti po štajerskih mestih, ob državni meji, na železnici in za postopke z vračajočimi se vojnimi ujetniki. Ko so bili spomla-

di 1920 oblikovani policijski komisariati,²⁹ so tam službujoči orožniki ali policijski agenti postopoma dobivali naravo novih zvrsti varnostnih sil, ki jih dotlej pri nas ni bilo: obmejna in železniška policija, leta 1937 pa še prometna policija.³⁰ Deželna vlada za Slovenijo je s statutom uredila organiziranost državne varnostne straže.³¹ Zbor te straže je obsegal osrednje poveljstvo v Ljubljani, okrajne in okoliške oddelke ter stražnice (postaje). Ko je prišlo do razdelitve države na oblasti, sta pri nas nastali ljubljanska in mariborska oblast, ki sta nato dobili svoji vodstvi varnostne straže. Leta 1927 je bilo v Sloveniji 267 mož uniformirane državne policijske straže. Spadali so pod policijsko ravnateljstvo v Ljubljani (137), policijski komisariat v Mariboru (90) ter v policijski oddelek okrajnega glavarstva v Celju (28) in policijski oddelek okrajnega glavarstva na Ptuj (12).³²

V letu 1930 je prišlo do velikih sprememb v policijski organiziranosti po vsej kraljevini. Državna policijska služba je bila enotno urejena.³³ Že malo prej so bila oblikovana predstojništva mestne policije v Mariboru in Celju, leta 1939 pa še v Kranju. V Ljubljani je bila uprava policije.³⁴ Pri njihovem vzdrževanju je sodelovala tudi pristojna občina. Ptuj je tako ostal brez državne policijske straže, v Celju pa je država plačevala le predstojnika. Državna policijska straža je 1. januarja 1939 pri nas štela 367 mož. Razporejeni so bili pri treh policijskih oblastvih: uprava policije v Ljubljani (247), predstojništvo mestne policije v Mariboru (110) in policijski komisariat na Jesenicah (10).³⁵ Leta 1940 je bilo v Ljubljani devet policijskih stražnic, bila je policijska konjenica. V Sloveniji se je menjala tudi organiziranost varnostnega vodstva. Sprva je bilo to poverjeništvu za notranje zadeve pri narodni in deželni vladi, nato oddelek za notranje zadeve pri pokrajinski upravi, sledila sta odseka za javno varnost in državno zaščito pri obeh velikih županstvih, v času banovine je bil to oddelek za notranje zadeve z odsekom za javno varnost.

²⁹ Uredba za službo komisarjev železniške in parobrodске policije, Uradni list DVS, št. 32/20, 8. marec 1920.

³⁰ *Pravilnik o fondu za nabavo sredstev, potrebnih za vzdrževanje, ureditev in izboljšanje prometa na javnih cestah*, Sl. list KBUDB, št. 50/37, 23. junij 1937.

³¹ *Organizacijski statut za kr. varnostno stražo v Sloveniji*, Uradni list DVS, št. 37/21, 2. julij 1921.

³² Alojzij Geržinič: *Organizacija policijske službe v Sloveniji, Žandarmerijski vesnik*, št. 1, 1927, str. 19–23, št. 2, str. 82–85, in št. 3, str. 131–133.

³³ *Zakon o državnih policijskih izvršilnih uslužbenecih*, Sl. list KBUDB, št. 43/30, 12. december 1930.

³⁴ *Uredba o ustanovitvi predstojništev mestne policije v mestih zunaj sedežev banovin*, Uradni list KBUDB, št. 1/29, 20. november 1929. *Uredba o ustanovitvi uprav policije*, Uradni list KLBUDB, št. 45/30, 31. marec 1930.

³⁵ *Stalež državnih uslužbenecv resora ministrstva za notranje posele v Dravski banovini*, Ljubljana: KBUDB, 1938.

²⁵ AS, 109, Dravska finančna direkcija v Ljubljani, fasc. brez oznake, ovoj Izkazi o dislokaciji finančne kontrole in žandarmerije.

²⁶ AS, 68, kraljevska banska uprava Dravske banovine, upravni oddelek, ban 14–1, fasc. 1919–1921, spis št. 17375/21.

²⁷ AS, 68, kraljevska banska uprava Dravske banovine, upravni oddelek, ban 14–2, fasc. 1932–1935, spis št. 3391/35.

²⁸ AS, Poverjeništvu, oddelek in odsek za narodno obrambo, 2. škaltla, spis št. 420.

Prvi in edini *Policijski žepni priročnik*, izdaja za Dravsko banovino v slovenščini, je leta 1940 priobčil tudi organiziranost notranjega ministrstva, osrednjega poveljstva orožništva, banske uprave v Ljubljani, sreskih načelstev, policijskih komisariatov, uprave policije v Ljubljani in postaj varnostne straže v Ljubljani. Navedeno je bilo tudi vodilno osebje teh organizacijskih enot.³⁶

Obdobje milice

Ob razpadu Kraljevine Jugoslavije so okupatorji v Slovenijo pripeljali svoj vojaški in varnostni aparat. V varnostne sile so začeli vključevati tudi nekdanje orožnike in policijske stražnike. Sčasoma so iz domačega prebivalstva oblikovali različne oborožene enote pomožne policije za boj s partizani, za nadzorovanje terena in zavarovanje pomembnih objektov oziroma komunikacij.

Svoj varnostni aparat je zgradilo tudi slovensko osvobodilno gibanje. Najbolj množična je bila narodna zaščita, ki je bila sprva sestavina partizanske vojske, postopoma pa je postala sila v rokah oblastnih organov osvobodilnega gibanja. Osnovna skrb je bila zagotavljanje javne varnosti v lokalnem okolju. Ob koncu vojne je štela blizu 15.000 pripadnikov. Varnostna obveščevalna služba OF je bila 20. februarja 1944 razpuščena. Slovenske enote Vojske državne varnosti so se po oblikovanju Korpusa narodne obrambe Jugoslavije (KNOJ) 15. avgusta 1944 vključile vanj kot slovenska divizija. Po 13. maju 1944 je tudi pri nas začel delovati Oddelek za zaščito naroda (OZNA).

Po osvoboditvi Slovenije so še naprej delovale narodna zaščita in ostali dve sestavini varnostnega aparata (KNOJ in OZNA). Že kmalu pa so začeli v Beogradu oblikovati za vso državo enotno narodno milico; ta je imela korenine v enotah s tem imenom, ki so med vojno v Srbiji opravljale podobne naloge kot v Sloveniji narodna zaščita. To je vodilo v jugoslovanski zakon,³⁷ ki je narodno milico enotno uredil po vsej državi, tako da je postala temeljna sila javne varnosti. Ni bilo več orožništva in državne policije. Skladno z načelom enotnosti oblasti tudi tu ni bilo prostora za dve zvrsti moštva javne varnosti. Milica je poznala več vrsti. Splošna je bila organizirana v postajah, gasilska in prometna v desetinah, vodih in četah, industrijsko-zavodska pa je bila v rokah vodstev podjetij in ni bila vojaško urejena. **Ureditev in število postaj splošne narodne milice ter ureditev drugih vrst milice so bili v pristojnosti republiškega ministra za notranje zadeve, in sicer**

po načelih, ki jih je predpisal jugoslovanski minister za notranje zadeve. Spomladi 1948 je bila ustanovljena še gozdna narodna milica, a je bila ukinjena jeseni 1951.³⁸ Istega leta je odmrila industrijsko-zavodska milica, leta 1953 pa še gasilska.

Na ozemlju Slovenije je bilo aprila 1946 v narodni milici na 246 postajah 1553 stalnih miličnikov, od teh 53 prometnih in 67 gasilskih.³⁹ Na postajo milice je prišlo povprečno po šest miličnikov (6,3). To ozemlje se je tedaj povsem skladalo s površino nekdanje Dravske banovine, kjer je bilo predvideno 1875 orožnikov in državnih stražnikov, torej več, kot je bilo spomladi 1946 miličnikov.

Leta 1956 je bila milica z zakonom⁴⁰ vključena v organe za notranje zadeve in ni več imela posebnega zakona. Tedaj je bila Slovenija ozemeljsko oblikovana in njena površina se ni več bistveno spreminjala. Zakon je določal, da je praviloma v vsaki občini postaja milice. Njihovo število in okoliše je določil republiški sekretar za notranje zadeve v soglasju z okrajnim ljudskim odborom. Kontrolno potniškega prometa čez državno mejo so opravljala obmejna, luška in letališka poverjeništa v izključni zvezni pristojnosti. Leta 1964 je zvezni zakon določil, da zvezni sekretar za notranje zadeve Zveznemu izvršnemu svetu predlaga ustanovitev poverjeništev za kontrolo potniškega prometa čez državno mejo ter njihova območja. **Republiški sekretar za notranje zadeve je predpisal notranjo organiziranost milice, skupno število miličnikov v Sloveniji pa je določil republiški izvršni svet na predlog republiškega sekretarja za notranje zadeve.**⁴¹ Leta 1966 je izšel zadnji zvezni zakon, ki je le načelno urejal notranje zadeve v vsej državi. Organizacijo milice v Sloveniji je prepustil slovenskemu zakonu te vrste. Slovenska milica je dobila pristojnost za nadzorovanje potniškega prometa čez državno mejo.⁴² To je pomenilo, da so zvezna poverjeništa prepustila mesto postajam mejne milice.

Leta 1967 je izšel prvi slovenski zakon o notranjih zadevah. Določil je povezanost postaje milice v občini s občinsko skupščino, kar je bila novost in je nekoliko merila na predvojne čase. **Občina je ustanavljala ter ukinjala postajo v soglas-**

³⁶ *Policijski žepni priročnik*, izdaja za Dravsko banovino, Beograd: Orip, 1940, str. 405–420.

³⁷ *Zakon o narodni milici*, Uradni list FLRJ, št. 101/46, 17. december 1946, členi 20, 21 in 24.

³⁸ *Zakon o gozdni narodni milici*, Uradni list FLRJ, št. 36/48, 1. maj 1948. *Zakon o odpravi zakona o gozdni narodni milici*, Uradni list FLRJ, št. 44/51, 3. oktober 1951.

³⁹ *Zgodovina ONZ v SR Sloveniji*, 1946, II./3- a, RSNZ SRS, Ljubljana: januar 1971.

⁴⁰ *Zakon o organih za notranje zadeve*, Uradni list FLRJ, št. 30/56, 7. 18. julij 1956, člena 27 in 56.

⁴¹ *Temeljni zakon o službi notranjih zadev*, Uradni list SFRJ, št. 46/64, 25. november 1964, členi 22, 38 in 39.

⁴² *Temeljni zakon o notranjih zadevah*, Uradni list SFRJ, št. 49/66, 17. december 1966, člen 14.

ju z republiškim sekretarjem za notranje zadeve, določila njen sedež, okoliš in število moštva. Vodstvo take postaje, ki ga je določala občinska skupščina v soglasju z republiškim sekretarjem, je bilo za delo odgovorno tej skupščini. Po drugi strani pa je občina dobila tudi denarne obveznosti do postaje milice. Postaje milice s posebnim delovnim področjem (mejne, prometne in železniške) je ustanavljal republiški sekretar.⁴³ Drugi slovenski zakon je leta 1972 obdržal to ureditev glede mreže enot in njihovega moštva, določil pa je, da je komandir občinske postaje za svoje delo odgovoren tudi republiškemu sekretarju.⁴⁴ Novi zakon je leta 1980 obdržal taka določila o postaji milice v občini in obveznostih občine do nje.⁴⁵

Znova policija

Zakon o notranjih zadevah iz leta 1980 je do sredine leta 1998 doživel 7 sprememb in dopolnitev. Niso se nanašale na odločanje o razporeditvi enot milice oziroma policije. Po osamosvojitvi Slovenije je milica doživela veliko sprememb. Na začetku februarja 1992 se je preimenovala v policijo. Na Gorenjskem so leta 1993 poskusno opravljali spremembe v organiziranosti in delovanju policije, nato je prihajalo do velikih sprememb v njeni razporeditvi po ozemlju republike. Število teh enot se je stalno zmanjševalo. To se je nekoliko zaustavilo v vzpostavljanjem schengenske meje s sosednjo Hrvaško.

Poleti 1998 je začel veljati zakon o policiji, ki je pod tem izrazom povezoval tako dotedanjo policijo kot tudi dotedanjo kriminalistično službo. Med drugim je določil, da območja in sedeže policijskih uprav določa slovenska vlada, območja in sedeže policijskih postaj pa notranji minister. Komandirje teh postaj je imenoval in razreševal generalni direktor policije na predlog direktorja policijske uprave. Komandir je bil za svoje delo in delo enote odgovoren direktorju policijske uprave. **Notranjo organizacijo in sistemizacijo delovnih mest v policiji je določal notranji minister na predlog generalnega direktorja policije in v soglasju z vlado.**⁴⁶

Ta zakon je bil do konca leta 2010 osemkrat spremenjen in dopolnjen. Novosti se niso nanašale na področje oblikovanja enot, pač pa je zakon prekinil zaupnost razporeditve enot na terenu. Že leta 1999 je izšla odredba, ki je določila

okoliše in sedeže policijskih postaj. Do zdaj je ta akt doživel dve novosti.⁴⁷

Sklep

Končno besedo pri odločanju o organiziranosti oziroma mreži varnostnih enot in njihovem moštvu pri nas je imela vsakokratna najvišja varnostna oblast v državi. Ta je bila v času cesarske Avstrije na Dunaju, v času prve Jugoslavije v Beogradu, za milico le v Ljubljani, danes je za policijo le v Ljubljani. Tej najvišji varnostni oblasti v državi so lahko neposredno predlagale spremembe in dopolnitve te mreže pristojne upravne oblasti na prvi nižji hierarhični in organizacijski lestvici. To je bilo ljubljansko vodstvo dežele Kranjske, ljubljansko vodstvo v času kraljevine, v času milice in danes pa pokrajinska vodstva varnostnih organov. Prek vsakokratne varnostne ali politične oblasti v Ljubljani so predloge take vrste smeli dajati tudi nižji upravni organi in občine. Pobudo so lahko dali tudi posamezniki, in sicer prek občine ali upravne oblasti.

Postavlja se vprašanje, ali so bila izdelana natančna merila za določanje mreže teh enot. Odgovor je prej pritrdilen kot nikalen, kar pomeni, da so bila tako okvirna kot posamična merila. Ta so se ohranjala, spreminjala in dopolnjevala v času in prostoru. Med takimi merili jih velja naštetih vsaj osem:

- število prebivalstva v določenem kraju ali na določenem območju;
- prometne razmere, zlasti pomembne javne poti, plovne vode, železniške proge itd;
- število zlasti v nekmetijskih dejavnostih zaposlenih oseb, predvsem v industrijskih (obrtnih) obratih, ki je dobivalo vse večji varnostni pomen s krepitvijo delavskega gibanja, pri čemer se je delež kmečkega prebivalstva praviloma stalno zmanjševal;
  - že kmalu so upoštevali število nedomačega prebivalstva, to je gostov v kopalniških in topliških krajih, udeležencev raznih sejmov, cerkvenih romarjev itd;
  - delovna sila, domača in tuja, na različnih deloviščih, zlasti ob gradnji železniških prog, cest in drugih podobnih javnih objektov, kar bi mogli označiti kot začasno delujoč dejavnih dislokacije enot;
  - deloma so na to mrežo vplivale tudi pobude od spodaj, zlasti od občin in okrajev, in to je bilo najpogosteje v obdobju milice, ker so občine sofinancirale to službo;

⁴³ Zakon o notranjih zadevah, Uradni list SRS, št. 13/67, 6. april 1967, členi 12, 13, 14, 51 in 52.

⁴⁴ Zakon o notranjih zadevah; Uradni list SRS, št. 47/72, 16. november 1972, členi 19, 23, 24, 25, 119 in 120.

⁴⁵ Zakon o notranjih zadevah, Uradni list SRS, št. 28/80, 17. november 1980, členi 40, 41, 42 in 134.

⁴⁶ Zakon o policiji, Uradni list RS, št. 49/98, 3. julij 1998, členi 7, 10, 11 in 12.

⁴⁷ Odredba o območjih in sedežih policijskih postaj, Uradni list RS, št. 55/99, 9. julij 1999. Pravilnik o območjih in sedežih policijskih postaj, Uradni list RS, št. 33/03, 4. april 2003. Pravilnik o spremembah in dopolnitvah pravilnika o območjih in sedežih policijskih postaj, Uradni list RS, št. 25/04, 19. marec 2004.

- danes dobiva vse večji pomen gostitev gospodarske in finančne dejavnosti v določenem kraju, saj se na denarne tokove veže vse bolj navzoča gospodarska in organizirana kriminaliteta;

- od vstopa Slovenije v Evropsko unijo in zlasti v schengenski pravni red je zelo pomemben dejavnik državna meja z republiko Hrvaško, ki je hkrati zunanja meja evropske povezave; tam so nastale nove enote ali pa so dotedanje doživele okrepitev moštva in tako bo ostalo, dokler soseda ne bo postala članica obeh evropskih integracij. To začasno merilo zelo vpliva na število enot in moštva vzdolž te meje.

V 160 letih naše varnostne zgodovine se je število varnostnih enot na terenu spreminjalo. V celoti gledano se je zmanjševalo. Sprva so prevladovala male enote, nato pa so v obdobju milice nastale večje enote in danes so ob meji s Hrvaško največje, saj so med njimi tudi kombinirane postaje, ki opravljajo splošne naloge in posebne, povezane z državno mejo. Prikazal bom pet plati tako imenovane gostitve varnostnih sil pri nas. Leta 1884 je prišlo na orožniško postajo na Kranjskem povprečno 138,3 kvadratnih kilometrov ozemlja in 6684 prebivalcev, na enega orožnika pa 37 kvadratnih kilometrov površine ter 1776 prebivalcev. Tedaj je bilo na Kranjskem 271 orožnikov na 72 postajah. Enota je v povprečju štela nepolne štiri može (3,8). Leta 1931 je bila orožniška postaja povprečno za 69,3 kvadratne kilometre površine in za 5019 prebivalcev Dravske banovine, na enega orožnika pa je prišlo 12,8 kvadratnega kilometra ozemlja ter 924 prebivalcev. Tedaj je bilo pri nas 1238 orožnikov v 228 enotah, kar je pomenilo povprečno pet mož na enoto (5,4). Leta 1981 je prišlo na postajo in oddelek milice približno 118 kvadratnih kilometrov ozemlja in 10.999 prebivalcev, na enega miličnika je prišlo 5,4 kvadratnega kilometra ozemlja ter 508 prebivalcev Slovenije. Tedaj je bilo v Sloveniji 3721 miličnikov. Na postajo oziroma oddelek milice je prišlo povprečno po 22 mož (21,6). Leta 2005 je prišlo na policijsko postajo ali oddelek okoli 191,2 kvadratnega kilometra ozemlja in 18.630 prebivalcev, na enega policista v uniformi pa 3,3 kvadratnega kilometra ozemlja in 319 prebivalcev. Tedaj je bilo pri nas 6186 uniformiranih policistov in 106 policijskih postaj oziroma oddelkov. Na enoto je prišlo približno 58 mož (58,3).

Zanimiva pa ni bila samo mreža postaj varnostnih sil, ampak tudi njim nadrejenih organizacijskih enot. Spremembe v mreži prvih so se prej ali slej odrazile v spremembah v mreži drugih enot, pa tudi obratno. Ta druga, pokrajinska mreža je bila zanimiva tudi za širše politične dejavnike, prva pa bolj za krajevne (krajane in občine).

Poveljniki naših varnostnih sil so bili sprva večinoma tujci, izjemoma pa tudi domačini. Za avstrijsko obdobje naše preteklosti smem zapisati, da sta se na položaju poveljnika

orožnikov na Kranjskem od sedemnajstih mož zvrstila dva Slovenca. V kraljevini Karađorđevićev je bil med desetimi poveljniki orožništva pri nas le en Slovenec. Vseh petnajst načelnikov slovenske milice je bilo Slovencev, in to velja tudi za vseh dosedanjih šest direktorjev uprave uniformirane policije, ki od leta 1998 spadajo v okvir generalne policijske uprave, prej pa pod državnega sekretarja za javno varnost.

Tako v cesarskih kot pozneje v kraljevih časih so bile orožniške postaje enotne in niso bile deljene v različne kategorije. Že takrat pa so bili komandirji postaj na sedežih političnih okrajev podčastniki z najvišjim činom, s čimer so poudarili njihov pomen. Plače so bile odvisne od čina oziroma položaja, drugi prejemki pa od delovne dobe, družinskih članov itd. Ko je Slovenija leta 1967 dobila celovito pristojnost za področje milice, so njene enote razvrščali v kategorije. To je veljalo tako za postaje kot za oddelke. Povezano je bilo tudi z načelom, da je v občini praviloma ena postaja milice s splošnim delovnim področjem. Občin je bilo čedalje manj. S tem so postaje milice postajale številčno vse močnejše, a kljub temu različne po obsegu dela ter varnostnih razmerah. Navadno so poznali tri take skupine. Postaja milice Ljubljana Center je bila sprva izjemoma razvrščena v skupino 1/a. Razvrstitev je bila praviloma odvisna od števila predvidenega moštva, to pa od varnostne problematike. Starešine teh enot so imeli različne plače, odvisno od kategorije enote. Miličniki so imeli enake plače. Mestni svet Ljubljane je uveljavil prakso, da je miličnikom enot na območju naše prestolnice začel izplačevati tako imenovani mestni dodatek. Prav zaradi tega je prišlo do nekaj pobud, da bi bile tudi njihove plače sistemsko odvisne od tega, na kateri enoti so službovali, a so bile te pobude zmeraj zavrnjene. Z letom 1984 so bili tudi vodje varnostnih okolišev razdeljeni v tri kategorije⁴⁸ in s tem so imeli tudi različne osebne dohodke. Tudi danes so policijske enote razdeljene v tri kategorije in le plača starešin je povezana s tako kategorijo.

⁴⁸ *Pravilnik o sistemizaciji del in nalog Republiškega sekretariata za notranje zadeve*, št. 43/2-16-S-02/7-84, 3. maj 1984, člen 32.

Decisions about the disposition of security troops and a crew in Slovenia (1850-2010)

Pavle Čelik, M. A. in Sociology, Retired Commander of the Slovene Police

The number of security force teams on the territory of Slovenia right from its establishment until today has been decided by the highest leadership in the capital of the state, i.e., in Vienna, in Belgrade and in recent decades in Ljubljana. In addressing this issue, it is necessary to consider certain circumstances, in particular the budgetary capacities of the state. The total number of members of security forces has in general been determined by the State budget or decided within the expenditure item for these forces. When the total number was decided on this level, then the number and disposition of members of the security forces depended on lower administrative authorities whose competencies included security.

The disposition of security forces on the territory of the state was also co-decided by the administrative authorities, in general in agreement with the competent leadership of the security forces. However, initiatives regarding the disposition of individual units were also throughout given by municipalities and even individuals. This practice is still in use today, when municipalities or people in the interior of Slovenia try to re-establish a police unit (a police station or department) in places where it has been abolished.

The number of field security force units in the last 160 years has been subject to constant change, as well as the number of teams. In the last 60 years, the number of these units has decreased, while the number of people serving in these units has grown. Individual police stations along the Slovenian-Croatian state border are today staffed by more than one hundred police officers, which poses a problem of leadership of these collectives. The establishment of the Schengen border, namely, required the strengthening of units serving on this border, while at the same time, the number of police officers in security forces in the interior of Slovenia has been diminishing.

Key words: security forces, decision making, organisation, history, Slovenia

UDC: 351.74 (497.4)(091)